

UOT 373.31

TƏLİM PROSESİNDƏ KİÇİKYAŞLI MƏKTƏBLİLƏRDƏ HƏRBİ-VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏRBIYƏSİNİN AŞILANMASININ İMKAN VƏ YOLLARI**Gülşən Gülab qızı Bayramlı***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0009-0496-7829<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v23.i2.20>**E-mail:** gulsnbayramli@gmail.com***Açar sözlər:** hərbi-vətənpərvərlik, kiçikyaşlı məktəblilər, tərbiyə, təlim, vətən, ibtidai sinif.****Ключевые слова:** военно-патриотизм, ученики начальной школы, воспитание, обучение, Родина, начальная школа.****Key words:** military-patriotism, elementary school students, upbringing, training, homeland, elementary school.*

Kiçik məktəb yaşı dövrü təqribən 5-10 yaşları (məktəblərdə 5 yaşlılardan ibarət məktəbə-hazırlıq qruplarına cəlb olunan) və yaxud psixoloji ədəbiyyatlarda 6-10 yaşları (I -IV sinif) əhatə etdiyi qeyd olunur.

Kiçikyaşlı məktəblilərdə hərbi-vətənpərvərlik hissənin inkişaf edib formalaşması iki istiqamətdə müəyyən olunmuşdur. Onlardan birincisi sinif şəraitində həyata keçirilən təlim prosesidir. İkincisi isə sinifdən xaric tədbirlərin məzmunu və təşkili yollarıdır.

Orta ümumtəhsil məktəbinin Nümunəvi Nizamnaməsində deyilir ki, məktəbdə təlim və tərbiyənin əsas təşkilat forması dərslərdir. Müasir dərslər kiçikyaşlı məktəblilərə ilkin elmi biliklər verməklə yanaşı, bu prosesdə onların mənəvi keyfiyyətləri, şəxsiyyətləri, habelə vətənpərvərlik, hərbi-vətənpərvərlik kimi keyfiyyətləri də formalaşır. Məhz məktəblərdə təlim prosesi şagirdləri xalqa, Vətənə, Azərbaycanın əzəli, tarixi, ayrılmaz hissəsi olan Qarabağ torpaqlarına sədaqət və bağlılıq ruhunda böyütmək, ana Vətənə xidmət, Milli Orduya rəğbət, əməksevər, fədakarlığa daim hazır olan fəal və müstəqil şüurlu qurucular ruhunda tərbiyə etmək vəzifəsini də yerinə yetirir.

İbtidai sinif şagirdlərinin mənəvi aləminin, demokratik əqidəsi və dünyagörüşünün, vətənpərvərlik və hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin formalaşmasında Azərbaycan dili, Həyat bilgisi, Musiqi, Rus dili, İngilis dili, Təsviri incəsənət, Fiziki tərbiyə kimi fənlərin imkanları genişdir.

II sinifdə tədris olunan “Həyat bilgisi” dərslində “Ordumuz bizi qoruyur” adlı fəsildə “Hərbi xidmət nə deməkdir?” mövzunu keçərkən şagirdlərə Azərbaycanda Milli Ordunun yaranması, ordunun xalq içərisindən yetişməsi və vətənimizə xidmət etməsi, vətənin keşiyində durması, vətənimizə kəc baxanlara 44 günlük Vətən müharibəsində zərbə endirməsi haqqında sadə, aydın, yığcam məlumat verilməlidir.

Tədris prosesində kiçikyaşlı məktəblilər Azərbaycan ölkəsinin tarix boyu sülhsevər, qonaqpərvər, mehriban, vətənpərvər xalq olduğu, yaratdığı güclü ordusuna baxmayaraq, Azərbaycan dövləti və xalqının müharibə istəmədiyini, yalnız tarixən ona məxsus olan torpaqlarını dinc yolla azad etmək istəyi, bu istiqamətdə addımlar atdığını, çağırışlar etdiyini lakin, bütün səylərinə baxmayaraq münaqişənin sonradan “Dəmir yumruq” adlanan əks-hücum əməliyyatları

ilə baş tutduğunu, həmin əks-hücumlar qarşısında erməni qəsbkarlarının canlı qüvvələrini, texnikalarını da ataraq geri çəkildiklərini dərk edirlər.

Onlar siniflərdə quraşdırılmış elektron lövhələrdə nümayiş etdirilən videoçarxlarda Vətənin keşiyində dayanmış əsgərlərin həyat və qəhrəmanlığı ilə tanış olur, ordumuzun igidliyini müşahidə edirlər.

Təlim prosesində I-IV sinif Azərbaycan dili dərslərlərinin tədrisi kiçikyaşlı məktəblilərin əqli inkişafında, nitqinin, təfəkkürünün formalaşmasında əvəzedilməz bir vasitədir.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin müdrikcəsinə dediyi kimi, “xalqı xalq edən, milləti millət edən onun ana dilidir”. [7].

Necə deyərlər dilə münasibət vətən sevgisidir. Vətən və dil anlayışları bir-biri ilə ayrılmaz surətdə bağlıdır, çünki şagirdlər bütün hiss və həyəcanlarını, fikirlərini nitq vasitəsilə ifadə edirlər.

İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi prosesində kiçikyaşlı məktəblilər folklor nümunələri ilə də tanış olurlar. Şagirdlərin nağıllardan, dastanlardan sadələşdirilmiş hissələri oxuması müsbət nəticə verir.

Bu baxımdan III sinif “Azərbaycan dili” - tədris dili dərslərinin 2-ci hissəsində “Hünər göstər, ad qazan” adlı fəsildə verilmiş “Qaraca çoban” mətnini oxuyarkən onlar aşağıdakı təsvir olunan dialoqlarda çobanın mərdliyi, fədakarlığı, sədaqəti ilə tanış olurlar:

Düşmənlərin başçısı dedi:

— Çoban, Salur Qazanın evini yağmaladıq, var-dövlətini ələ keçirdik. İndi də qoyunlarını aparmağa gəlmişik. Ya dinməz-söyləməz ver, ya da zorla alacağımız.

Qaraca çoban qəzəblə nəre çəkdi:

— Səndən qorxsam, səndən betər olum. Hünərin var, yaxın gəl.

Düşmənlər atlarını çobanın üstünə sürdülər. Hər tərəfdən ox yağdırmağa başladılar. Çoban sapandına daş qoyub atdı. Birini atanda iki atlını yerə sərdi. Axırda daş qurtardı. Qoyun-keçi demədi, onları düşmənin başına ələdi. [2, s. 34].

Son dərəcə güclü, qorxmaz və yenilməz qəhrəman olan bu çoban altı yüz düşmən əsgərinə qarşı təkbaşına vuruşur. Digər qəhrəmanlardan fərqli olaraq onun döyüş silahı sapandır. Qaraca çoban daşı qurtardıqdan sonra qoyunu, keçini sapanda qoyub atır. Bu ağır sapandı tutmaq, onunla döyüş aparmaq böyük fiziki hazırlıq tələb edirdi. Qaraca çobana bu gücü, bu qüvvəni verən el-obasının, torpağının düşmən təcavüzünə məruz qalması idi.

İbtidai sinif müəllimi III sinif “Azərbaycan dili” dövlət dili dərslərində “Dövlət atributları” fəslində təsvir olunmuş “Bayraqlar” mövzusunun keçərkən, hər bir şagirdə vətənə, onun atributlarına, vüqarına, aliliyinə pərəstiş hissi tərbiyə olunmasına, suverenlik, müstəqillik və dövlətçilik rəmzi olan bayrağımıza hörmət və məhəbbət hissinin yaranmasına, bu əsasda hər bir şagirdə vətənpərvərlik və hərbi-vətənpərvərlik hissinin oyanmasına nail olmağa çalışmalıdır.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin tarixi fikirləri bu gün də aktuallığını saxlayır: “Biz öz himnimizi, bayrağımızı özümüz qədər sevməliyik. Çünki bu, bizim vətənimizə, millətimizə, dövlətimizə olan sədaqət, sevgi və məhəbbətin rəmzidir.”, “Kim Azərbaycanı sevirsə, kim Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasını istəyirsə, kim Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının azad olunmasını istəyirsə, kim Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü istəyirsə, o, bu bayraq altında birləşməlidir” [8].

İşğaldan azad olunmuş Qarabağ torpaqlarında xalqımızın qəhrəman oğulları üçrəngli bayrağımızı şərəf və qürurla sancaraq illərdən bəri həsrətlə gözlədiyimiz sevinci bizə yaşatdılar. Ən əsası XXI əsrin sərkərdəsi İlham Əliyevin “Qarabağ Azərbaycandır!” kəlamı ilə silahlanan, onunla işğal olunmuş torpaqlarımıza irəli addımlayan Şanlı ordumuz möhtərəm Ali Baş Komandanımıza öz sadıqlılığının nümunəsi olaraq torpaqlarımızı geri qaytararaq bayrağımızı ən uca zirvələrə sancıb türkün gücünü bütün dünyaya göstərdilər.

Tədris prosesində kiçikyaşlı məktəblilər müxtəlif görüşlərdə, hər sahədə olduğu kimi, idman yarışlarında da dövlətlərin bayrağını qaldırmağını, bununla da hər bir iştirakçının hansı ölkəni təmsil etməyini, bəzən döyüşən tərəflərdən birinin ağ bayraq qaldırıb, təslim olmaq və ya danışıqlar aparmaq istəyini bildirdiyini başa düşürlər.

Kiçikyaşlı məktəblilər, hər şeydən əvvəl, sadə, epizodik şəkildə olsa da, bəzi tarixi faktları öyrənməlidirlər. Məsələn, IV sinifdə “Azərbaycan dili” - tədris dili dərslərində “Qəhrəmanlarımızı tanıyaq” adlı fəsildən Vahid Əzizin “Azərbaycandır Qarabağ!” şeirini keçərkən müəllim Qarabağ haqqında, onun tarixi və mədəniyyəti, abidələri barədə məlumat verməlidir. İbtidai sinif müəllimi şagirdlərə izah etməlidir ki, “Qarabağ”ın adı Azərbaycan dilindəki “qara” və “bağ” sözlərindən əmələ gəlmiş, həmçinin başqa türk dillərində isə “qara” sözünün rəngdən başqa “sıx”, “qalın”, “böyük”, “tünd”, “əzəmətli” mənaları da vardır. Bu baxımdan “Qarabağ” termini “böyük bağ”, “sıx bağ”, “qalın bağ”, “səfalı bağ” mənası verir. Azərbaycanın ən qədim və səfalı guşəsi olan Qarabağın tarixi qədimdir. Burada tariximizin bütün dövrlərini əhatə edən Bayat qalası, Şuşa qalası, şahbulaq adı ilə tanınan Tərnəküt qalası və ya Dəyirman qalası və s. çoxlu tarix və mədəniyyət abidələri mövcud olub. Möhkəm müdafiə məqsədilə inşa olunan bu qalalar əsrlər boyunca şəhər əhalisini düşmən hücumlarından qorumuşdur.

Kiçikyaşlı məktəblilərin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsində “Təsviri fəaliyyət” fənninin tədrisinin də özünəməxsus yeri vardır. 30 ilə yaxın həsrətini çəkdiyimiz və 44 gün sürən Vətən müharibəsi nəticəsində işğaldan azad edilmiş əzəli və tarixi torpaqlarımızda çəkdikləri hərbi formalı Vətənin qəhrəman əsgəri, onun hər şeydən uca tutduğumuz bayrağımızı sancmağı vəsi-təsilə kiçikyaşlı məktəblilər bunun həm məsuliyyətli, həm şərəfli həm də təhlükəli olduğunu, eyni zamanda, Vətənimizin nə qədər əziz olduğunu dərk edir, bununla da onlarda yüksək və-tənpərvərlik, hərbi-vətənpərvərlik hissləri tərbiyə edilir. Çünki, Milli Ordumuzun mərd döyüş-çüləri müstəqilliyimizin rəmzi olan, üçrəngli, ayılı-ulduzlu bayrağımızı Qarabağın hər guşəsinə sancmaq şərəfinə nail olmaq üçün düşmən gülləsinə tuş gəlməyi belə gözəl almış, həmçinin bir çox döyüşçülərimiz bayrağı sancan zaman şəhidlik mərtəbəsinə ucalmışlar.

Kiçikyaşlı məktəblilərdə hərbi-vətənpərvərlik keyfiyyətlərinin ilkin təsəvvür və anlayışları-nın təşəkkülündə “Musiqi” fənninin tədrisi də mühüm rol oynayır, onları düşünməyə təhrik edir.

İbtidai siniflərdə dövlətin əsas rəmzlərindən biri olaraq qalib ölkəmizin keçmişini, bu gü-nünü və gələcəyini ifadə edən Azərbaycan himni – “Azərbaycan marşı” (musiqisi Üzeyir Hacı-bəyovun və sözləri Əhməd Cavadın) nəğməsi kiçikyaşlı məktəblilər tərəfindən həvəslə ifa edi-lir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirildikdə kiçikyaşlı məktəblilər ayağa qalxaraq, sağ əlini sol sinə nahiyəsinə qoyub daim yüksək səslə ifa edirlər.

Azərbaycan! Azərbaycan!
 Ey qəhrəman övladın şanlı vətəni!
 Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
 Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadınız!
 Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
 Minlərlə can qurban oldu!
 Sinən hər bə meydan oldu!
 Hüququndan keçən əsgər,
 Hər bə bir qəhrəman oldu!
 Sən olasan gülüstan,
 Sənə hər an can qurban!
 Sənə min bir məhəbbət
 Sinəmdə tutmuş məkan!
 Namusunu hifz etməyə,
 Bayrağını yüksəltməyə,
 Cümlə gənclər müştəqdir!
 Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
 Azərbaycan! Azərbaycan! [5, s. 1].

Dövlət Himninin ifa edilməsindən sonra onlar Azərbaycan xalqının milli kimliyini, doğma vətənə qəlbən bağlılığını, azadlıq uğrunda apardığı mübarizəni və qəhrəman övladlarının vətən uğrunda göstərdiyi fədakarlığı dərk edirlər.

Müdrək şəxsiyyət, dahi siyasətçi Heydər Əliyev himnimizə çox yüksək qiymət verərək söyləyirdi: “Himni dinləmək yox, onu oxumaq lazımdır. Himn çalınan vaxt insanlar bu himnin sözlərini oxumalıdırlar. Bunun əhəmiyyəti var. Biri var ki, onu dinləyəsən, bir də var ki, o mahnının, musiqinin sədaları altında o sözləri tələffüz edəsən, oxuyasan. Bunlar da məktəblilərdə vətənpərvərlik hissinin daha da möhkəmlənməsinə kömək edir. Eyni zamanda, bu, himnimizə xüsusi hörmətin təzahürüdür. Ona görə də mən məktəblərin qarşısında vəzifə qoyuram ki, qısa bir müddətdə bütün şagirdlər, müəllimlər Azərbaycan himnini oxusunlar”. [9].

Kiçikyaşlı məktəblilərin IV sinif “Riyaziyyat” dərslində “Toplama və Çıxma” bölməsində işğaldan azad olunmuş bəzi rayonlarımızın ərazisi və əhalisinin sayı təsvir olunmuş cədvəllə tanış olması, verilən tapşırıqları yerinə yetirməsi onların hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsində mühüm rol oynayır.

Məsələn, Cədvəldə 2020-ci il məlumatlarına əsasən bəzi rayonlarımızın ərazisi və əhalisinin sayı verilmişdir.

Rayonlar	Ərazisi (km ²)	Əhalisinin sayı
Şuşa	310	34900
Füzuli	1390	134700
Laçın	1840	79200
Kəlbəcər	3050	94700
Zəngilan	730	45500

- Ərazisinə görə rayonları kiçikdən böyüyə sıralayın. Laçın rayonu sıralamada neçənci yerdədir?
- Əhalinin sayına görə rayonları azdan çoxa sıralayın. Füzuli rayonu sıralamada neçənci yerdədi?
- Araşdırma aparmaqla siyahıya işğaldan azad olunan digər rayonların adlarını əlavə edin və tapşırığı yenidən yerinə yetirin. [4, s. 20].

Problemin aktuallığı. 44 günlük savaşda Azərbaycan xalqının erməni faşizminə göstərdiyi milli birlik, milli həmrəylik, Milli Ordunun qəhrəmanlığı, Şəhid və qazilərimizin döyüş yolu, göstərdiyi şücaəti kiçikyaşlı məktəblilərə örnək olaraq çatdırılmalıdır. Bu işə müstəqil və qalib Respublikamızın ümumtəhsil müəssisələrində təlim prosesinin əsas vəzifələrindən biri olmasıdır.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə ilk dəfə olaraq kiçikyaşlı məktəblilərin yaş və bilik xüsusiyyətləri, anlaq səviyyələri nəzərə alınmaqla, müasir şəxsiyyətyönlü təlim prosesinə inteqrasiya edilmiş vətənpərvərlik və hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinin spesifik xüsusiyyətləri elmi, pedaqoji və metodik cəhətdən əsaslandırılmışdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən orta ümumtəhsil məktəblərinin bütün fənn müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Cəfərzadə K. Təsviri incəsənət fənni üzrə 1- ci sinif üçün dərslik. Bakı: Bakı, 2021, 84 s.
2. İsmayılov R., Nurullayeva Ü., Zahidova Ş., Bayramova İ., Xanahiyeva A., Cəlilova K. Azərbaycan dili - tədris dili fənni üzrə 3-cü sinif üçün dərslik. (2-ci hissə) Bakı: Radius MMC, 2022, 107 s.
3. İsmayılov R., Nurullayeva Ü., Zahidova Ş., Bayramova İ., Xanahiyeva A., Cəlilova K. Azərbaycan dili - tədris dili fənni üzrə 4-cü sinif üçün dərslik. (1-ci hissə) Bakı: Şərq-Qərb ASC, 2023, 113 s.
4. İsayev Z., Məhərrəmov M., Hüseynzadə G., Abdullayeva S., Qasımov X. Riyaziyyat fənni üzrə 4-cü sinif üçün dərslik. (1-ci hissə) Bakı: Şərq-Qərb, 2023, 108 s.
5. Rəcəbova N., Quliyeva Ş., Əliyeva Z. Musiqi fənni üzrə 2-ci sinif üçün dərslik. Bakı: Şərq-Qərb ASC, 2021, 68 s.
6. <https://search.app/BBPMrexMgK8GFRNQA>
7. <https://search.app/WFuUucEUJofQ5zA1A>
8. <https://search.app/w8NFMtxfqFjjTj8r7>
9. <https://search.app/t6VRUbfJ6iCJuEWy8>

Г.Г. Байрамлы**Возможности и пути формирования военно-патриотического воспитания младших школьников в учебно-воспитательном процессе****Резюме**

В результате, когда в начальных классах школьники младшего возраста знакомятся с учебными материалами о Родине, защите Родины и Национальной армии, у них формируется представление о том, что, когда они вырастут, они пойдут на военную службу в ряды Азербайджанской армии и будут защищать Родину от вражеских нападений. В этом смысле важно донести до них мысль о том, что наш народ является миролюбивым народом, никогда не предъявлял территориальных претензий к другим государствам и не метил ни на чью землю. Однако на протяжении столетий наши древние и исторические земли подвергались нашествиям. В течение 30 лет наш народ предпочитал мирное разрешение конфликта, но в ответ на масштабные провокации армянской армии по всему фронту освободил свои оккупированные земли военным путем в результате 44-дневной, Отечественной войны, которая началась 27 сентября 2020 года и завершилась 10 ноября 2020 года.

G.G. Bayramli**Possibilities and ways of instilling military-patriotic education in young schoolchildren during the educational process****Summary**

As a result, when young schoolchildren get acquainted with educational materials about the Motherland, the defense of the Motherland, and the National Army in primary grades, they have the idea that when they grow up, they will go to military service in the ranks of the Azerbaijani Army and defend the Motherland from enemy attacks. In this sense, it is important to convey to them the idea that our people are a peace-loving people, have never made territorial claims to other states, and have never set their sights on anyone's land. However, for centuries, our ancient and historical lands have been subjected to invasions. For 30 years, our people preferred a peaceful resolution of the conflict, but in response to the large-scale provocations of the Armenian army along the front, they liberated their occupied lands militarily as a result of the 44-day Patriotic War that began on September 27, 2020 and ended on November 10, 2020.

Redaksiyaya daxil olub: 12.04.2025